

İNSAN HAKLARININ HUKUKİ BOYUTU: TÜRKİYE MERKEZLİ BİR ÇÖZÜMLEME

YRD. DOÇ.DR. SEVDA YAŞAR COŞKUN*

GİRİŞ

Demokrasi kolay tanımlanabilecek, içeriği kolayca belirlenebilecek bir kavram değildir. Demokrasi ya da demokratik siyasal sistem, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı bir çerçevede tanımlanabilmektedir. Bu, son derece doğal bir durumdur. Çünkü kişiler ya da gruplar, demokratikleşme süreci içinde, demokrasiyi kendi değer yargıları ve tercihleri doğrultusunda yorumlayabileceklerdir. Bu da ortaya farklı tanımlar ve yorumların çıkmasına yol açacaktır. Bu noktada önemli olan demokrasi konusundaki farklı tanım ve yorumları, demokrasiye temel olabilecek evrensel ölçütlerden ve değerlerden oluşan bir zemin üzerine oturtabilmektir.

Demokrasiyi tanımlama çalışmalarında; demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak tanımlama yaklaşımı, demokrasinin insan hakları boyutunu temel alan yaklaşım ve demokrasinin bir yaşam biçimi olduğunu vurgulayan yaklaşım olmak üzere üç ayrı yaklaşım söz konusudur (Yeşil 2002).

Demokrasi ya da demokratik siyasal sistem, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı bir çerçevede tanımlanabilmektedir.

* Sakarya Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

Bugün dünyanın birçok ülkesinde demokrasinin, toplumsal yönünden çok bireysel yönünü öne çıkaran tanımlamalara yönelindiği bilinmektedir (Touraine 1991).

Klasik demokrasi veya Batı demokrasisi olarak adlandırılan siyasi düzen farklı tarihsel süreçlerin sonucunda oluşmasına rağmen, siyasi iktidarı kullanacak organların genel oya dayalı serbest seçimlerle belirlenmesi, farklı siyasi görüşler arasındaki siyasal iktidar yarışının hukuken eşit şartlarda yapılması imkânı ve temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması noktalarında toplanabilir. Bu bağlamda insan haklarının gündeme getirilmesi ve tartışılması aslında doğrudan doğruya, demokrasinin ve hukuk devletinin aranması ve tartışılması anlamına gelmektedir.

2. Dünya Savaşından sonra belki de dünyada iki merkezli bir kutuplaşmanın ortaya çıkmasının sonucu olarak insan hakları ve demokrasi açısından önemli adımlar atılmıştır. Bir yandan demokrasinin vazgeçilmez koşulu olan insan hak ve özgürlükleri yayımlanan uluslararası belgelerle güvence altına alınmış, öte yandan otoriter rejimlerle yönetilen bazı ülkelerde demokratik yönetimler kurulmuştur.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de demokrasi hareketleri bağlamında insan haklarına ilişkin gerek ulusal gerek uluslararası hukuki düzenlemelerin neler olduğundan yola çıkarak yasa-uygulama arasında fark olup olmadığının ortaya konmasıdır. Çalışmanın birinci bölümünde insan hakları düşüncesinin Batı’da ve ülkemizde ortaya çıkışı ve tarihî gelişmesine göz atılacaktır. Ülkemizde insan haklarına ilişkin ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler izleyen bölümde ele alınacaktır. Sonuç bölümünde ise yasa-uygulama açıklığının ortadan kaldırılmasına ilişkin bazı önerilerde bulunulacaktır.

İNSAN HAKLARI ANLAYIŞININ ORTAYA ÇIKMASI VE GELİŞİMİ

İnsan hakları anlayışının, bugünkü anlayışa yakın bir anlamda kullanılması ve sistematikleşmesi modern devlet anlayışının Batı’da ortaya çıkması ile yakından ilişkilidir. Bununla birlikte Orta Çağda İngiltere’de 1215 tarihinde kabul edilen Magna Carta gibi belgelerde insan haklarının izlerine rastlanmaktadır. Yine insan haklarını farklı yaklaşımlarla ele alan öğretiler de mevcuttur. Bunlar, Marksist insan hakları yaklaşımı ile liberal insan hakları anlayışıdır. Günümüzde liberal insan hakları anlayışı daha fazla kabul görmüş ve gelişmiştir. Bu çerçevede ele alındığında insan haklarının devlet ile birey/yurttaş ilişkisinde bireyi devlete karşı koruma, siyasal iktidarı sınırlandırma amacına yönelik bir anlayıştan kaynaklandığı söylenebilir (Hasdemir 2007).

“İnsan hakları nedir?” sorusuna farklı cevaplar bulmak mümkündür. İnsanın doğuştan eşit ve özgür olduğu anlayışından yola çıkarak insan olması dolayısıyla sahip olduğu haklar, doğal hukuk anlayışını yansıtmaktadır. Bu anlayışta henüz devlet var olmadan önce de insan hakları mevcuttur. İnsan hakları sırf insan olarak doğmakla, her zaman ve her yerde geçerli olan, herkesin eşit şekilde sahip olduğu, devleti önceleyen haklardır. Konuya farklı bir perspektiften yaklaşan pozitif hukuk anlayışı ise insan haklarının devletten önce var olmadığı, devletin ortaya çıkması ile varlık bulduğunu iddia etmektedir. Günümüzde insan haklarının hem iç hukukta hem uluslararası alanda yazılı belgelerle düzenlenip güvence altına alınmasını da iddialarına delil olarak görmektedirler. Yalnız buradaki çelişki söz konusu metinlerde yer alan düzenlemelerin yalnızca “olan” insan haklarını kapsadığı, oysa insan haklarının yalnızca yazılı metinlerdeki düzenlemeleri değil, “olması gereken”leri de kapsama alması gereğidir. Bu çalışmada insan hakları kısaca, bütün insanlara, insan olmaları nedeniyle, insan onurunun gereği olarak tanınan zorunlu haklar bütünü diye tanımlanacaktır. Bu tanım, yaşama hakkından siyasal haklara ve çalışma hakkına kadar geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir.

İnsan hakları kavramı; hak, özgürlükler ve ödev kavramlarıyla yakından ilintilidir. İnsan hakları kavramına yüklenen anlam her ne kadar toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterse de genel niteliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Evrensellik, bireysellik, devredilmezlik ve vazgeçilmezlik, dokunulmazlık ve insan haklarının üstünlüğü.

İnsan hak ve özgürlüklerine dair literatürde çeşitli sınıflandırmalar mevcuttur. Burada en yaygın kabul gören Jellinek’in sınıflandırması ile kuşaklara göre yapılan sınıflandırmadır (Hasdemir 2007). Jellinek, üçlü bir sınıflandırmaya giderek insan haklarını negatif, pozitif ve aktif statü hakları olarak sınıflandırmıştır. Negatif statü hakları iktidar karşısında bireyin serbestçe hareket edebileceği alanı belirleyen hak ve özgürlükleri kapsamaktadır. Vatandaşlık sıfatına gerek olmaksızın bütün bireylere tanınan haklar bu gruptadır. Din, vicdan ve düşünce özgürlüğü tipik örnekleridir.

Sınıflandırmanın ikinci basamağında yer alan pozitif statü hakları, bireyin devletten bir şey yapmasını istediği, vatandaşlık sıfatına bağlı olan haklardır. Sosyal hakları da içine alan ve siyasi iktidardan olumlu bir şey isteme ve karşılığında bir ödev yüklenen haklar bu gruba girer (Hasdemir 2007).

İnsan hakları kavramı; hak, özgürlükler ve ödev kavramlarıyla yakından ilintilidir.

Jellinek'in insan hakları sınıflandırmasında son sırada aktif statü hakları yer almaktadır. Kişi ve grup olarak siyasi iktidarı etkilemeye yönelik parti kurma, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü gibi haklardır. Bu haklar da vatandaşlık sıfatına bağlıdır. Basın ve haberleşme özgürlüğü bu grup haklara örnek olarak verilebilir.

İnsan hakları sınıflandırmasındaki ikinci yaygın yaklaşım, kuşaklara göre sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada, dört kuşak insan hakkından söz etmek mümkündür. Birinci kuşak insan hakları, devletin birey karşısında sınırlandırılmasını konu edinen haklardır. Kişisel ve siyasal haklar olarak nitelenen bu grup haklar bireyci anlayışın ön plana çıktığı, sosyal hakların söz konusu olmadığı, özellikle siyasal hakları kadın/ işçi/ köle vb. ayrımlarla belli kesimlere tanıyan haklardır (Hasdemir 2007). Bu haklar Jellinek'in sınıflandırması açısından ele alındığında negatif statü haklarına karşılık geldiği görülmektedir.

İkinci kuşak insan hakları, insan haklarının kullanılmasını sağlayan koşulların oluşturulması için devletten olumlu müdahalede bulunmasının istendiği haklardır. Sosyal devlet anlayışının ortaya çıkmasını sağlayan bu haklara isteme hakları adı verilmektedir. Yine Jellinek'in sınıflandırmasıyla karşılaştırıldığında bu hakların pozitif statü haklarını ima ettiği görülmektedir. Üçüncü kuşak insan haklarında, hakların kullanılmasında yalnızca devletin değil insan topluluklarının da etkin bir biçimde çaba harcaması gerektiği düşüncesi belirleyicidir. Çevre hakkı, barış hakkı, dayanışma hakkı bu haklar kapsamındadır. Jellinek'le karşılaştırıldığında aktif statü hakları kategorisine tekabül etmektedir. Dördüncü kuşak insan hakları, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı olumsuz gelişmelerden kaynaklanan insan haklarıdır. Cenin hakkı bu kuşak haklara örnektir (Hasdemir 2007).

İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI ALANDA DÜZENLENMESİ

İnsan haklarının uluslararası bir nitelik kazanması 2. Dünya Savaşından sonra bir ivme kazanmıştır. İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması bakımından daha önce bazı adımlar atılmışsa da (örneğin 1919 yılında kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü bünyesinde insan hakları içerik yönünden koruma ve denetim altına alınmıştır) dönüm noktası olacak ilk adım 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletlerin kurulmasıdır. İnsan haklarının uluslararası alanda ele alınması bağlamında bölgesel düzeyde de birtakım kurumsallaşmaların varlığını ifade etmek gerekir. Bölgesel düzeyde kurulan ve günümüze ulaşan üç bölgesel sistemden bahsedilebilir. Bunlar Amerikan Devletler Örgütü, Avrupa Konseyi ve Afrika Birliği Örgütüdür. Yine Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

ve Avrupa Topluluğu çerçevesinde insan haklarına ilişkin standartlar üretilmektedir (Hasdemir 2007). İnsan haklarının uluslararası alanda düzenlenmesinde öne çıkan iki sistemden öncelikle Birleşmiş Milletler sistemine değinilecek, sonraki aşamada da Avrupa Konseyi sistemi ele alınacaktır.

1. Birleşmiş Milletler Sistemi

İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması bakımından ilk adım 26 Haziran 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması ile atılmıştır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 59 devlet tarafından imzalanan bu Antlaşmanın 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmesiyle Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur. İnsan haklarına saygıyı dünya barışının başlıca koşullarından biri sayan bu Antlaşma, insan hak ve özgürlüklerine uluslararası geçerliği olan bir değer ve anlam vermiştir. Birleşmiş Milletlerin kurulması geleneksel uluslararası hukuk anlayışında değişikliklere yol açmış, insan haklarını uluslararası düzeye taşımış ve bireyin hak öznesi kimliğini kazanmasını sağlayan bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Bu adımı 10 Aralık 1948 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen ve insan hak ve özgürlüklerini tek tek sayarak açıklayan bir belge olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi izlemiştir. Bu Bildiri devletleri bağlayıcı olmamakla birlikte, büyük bir tarihî önem taşır. Daha sonraki yıllarda Birleşmiş Milletlere üye olan devletlerin de katıldığı Bildiri, dünya devletlerince insan haklarının gerçekleştirilmesi ve korunması gereken bir değer olarak kabullenilmesi anlamına gelmektedir. Bildiri başlangıç hükümleri ve 30 maddeden oluşmaktadır. Bildiri'de düzenlenen haklar iki kategori teşkil etmektedir. Birinci kategoride, 3 ila 21. maddeler arasında birinci kuşak insan hakları olarak nitelenen kişi hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir. İkinci kategori haklar düzenlenmesinde ise 22 ila 27. maddeler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak bilinen ikinci kuşak haklar yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler sistemi dâhilinde dokuz temel uluslararası insan hakları sözleşmesi vardır. Türkiye, bu sözleşmelerden kamuoyunda "İkiz Sözleşmeler" diye bilinen ve 1966 yılında düzenlenip 1976'da yürürlüğe giren "Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" ile "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" yi 2000 yılında imzalamış ve bazı çekincelerle birlikte 23 Eylül 2003'te yürürlüğe koymuştur.

Birleşmiş
Milletler
sistemi
dâhilinde
dokuz temel
uluslararası
insan hakları
sözleşmesi
vardır.

Birleşmiş Milletler sistemi bünyesinde uluslararası insan hakları bağlamında dokuz temel sözleşme imzaya açılmıştır. Bu sözleşmelerin hükümlerinin uygulanmasını izlemek amacıyla da uzmanlar komitesi oluşturulmuştur.

Bu sözleşmeler; Irk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi, Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Kadınlar Hakkında Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi, İşkenceye ve Başka Zalimce İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza ya da Davranışlara Karşı Sözleşme, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Korunması Sözleşmesi, Kişilerin Zorla Kayıp Edilmekten Korunması Uluslararası Sözleşmesi ve Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'dir. Kayıplar ve engellilerle ilgili sözleşme henüz yürürlükte değildir.

Konsey, insan haklarının tüm demokratik toplumlar için evrensel, bölünmez ve esas olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye farklı tarihlerde yürürlükteki sözleşmelerin hepsini imzalamış bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler sisteminde insan hakları konusunda çalışmalar yapan iki tip organ mevcuttur: Birinci grupta İnsan Hakları Konseyi ve İnsan Hakları Komisyonu yer almaktadır. 1997 yılında kurulan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması yönünde çalışmalar yapmaktadır. İkinci tip organ ise 1998 yılında oluşturulan Uluslararası Ceza Mahkemesidir. Mahkeme, uluslararası boyutlu soykırım, savaş ve insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçları konusunda yetkili bir yargı organıdır.

Birleşmiş Milletlere üye olan tüm devletler açısından geçerli olan yukarıdaki sözleşmeler ve onlara bağlı komiteler dışında geçerli olan ve onay gerektirmeyen sistemler de mevcuttur. Bu sistemler çerçevesinde belirli ülke veya topraklardaki insan haklarının durumu ve dünya ölçeğinde insan hakları ihlalleri incelenerek hazırlanan raporlar kamuoyuna duyurulmaktadır. Bu raporlardan Türkiye ile ilgili olanlarda ülkemizde insan hakları alanında ilerleme kaydedildiği fakat hâlâ ciddi sorunların varlığı gözlem ve saptamalarına yer verilmiştir (Hasdemir, 2007).

2. Avrupa Konseyi Sistemi

5 Mayıs 1949'da imzalanan Statü ile kurulan Avrupa Konseyine üye ülkeler Antlaşmada yer alan sözlerle, "...kişisel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin kaynağı bulunan düşünsel ve ahlaki değerlere sarsıl-

maz biçimde bağlanma" yolunu seçerek insan haklarına dayalı klasik demokrasiyi Avrupa bütünleşmesinin odak noktası yapmışlardır. Günümüzde 47 üyesi bulunan Konsey, Avrupa çapında insan haklarının korunması, eğitim ve kültür alanında çalışmalar yapan antlaşmalar yürürlüğe koyan uluslararası bir kuruluştur. Konsey, insan haklarının tüm demokratik toplumlar için evrensel, bölünmez ve esas olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye Avrupa Konseyine 1949'da üye olmuştur.

Günümüzde Avrupa Konseyinin etkinliklerinde, insan haklarının korunması başta olmak üzere, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, ulusal yasaların birbirine uyumunun sağlanması, doğal zenginliklerin ve kültürel mirasın korunması gibi hususlar ön planda yer almaktadır. Avrupa Konseyi sistemi bünyesinde insan haklarına ilişkin başlıca dört belge ve ilgili protokollerden bahsedilebilir. Bunlar: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Davranış ya da Cezanın Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi ve Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi'dir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyine üye ülkeler tarafından 4 Kasım 1950'de imzalanan Sözleşme 1953 yılında yürürlüğe girmiş, TBMM 18 Mayıs 1954 tarihinde 6366 sayılı Kanun'la Sözleşme'yi onaylamıştır. Sözleşme'nin girişinde; Konseyin amacının üyeler arasında daha sıkı birlik kurmak olduğu, bu amaca ulaşmak için de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ndeki hakların her yerde etkin olarak uygulanması, insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi, bunun için de hakların güvenceye kavuşturulmak istendiği açıklanmıştır. Sözleşme'nin 1. maddesi, söz konusu hakların üye devletlerin sınırları içindeki herkese tanınacağı hükmünü getirmiştir.

Üye devletler, Sözleşme hükümlerinin kendi iç hukuklarında fiilen nasıl uygulanmasını sağladıkları konusunda açıklama yapma yükümlülüğü altındadırlar. Sözleşme'nin yorum ve uygulamaları hakkındaki uyuşmazlıklarda, üye devletlerin kendi aralarında ikili anlaşma yapabilmeleri kısıtlanmaktadır. Türkiye, yargı yetkisini tanıyan beyanında, sıkıyönetim ve olağanüstü hâllerde, askerî personelin hukuki statüsü ve disiplin sistemiyle ilgili konularda, demokratik toplum kavramının T.C. Anayasa'sındaki ilkelere uygun yorumlanması gibi çekinceler sunmuştur. Bakanlar Kurulunun 1992 yılındaki kararıyla, söz konusu çekincelerini kaldırdığını Konseye bildirmiştir. Sözleşme'nin güvence altına aldığı hakların uygulanmasını denetlemek üzere iki bağımsız organ kurulmuştur. Bunlar, 1954 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve 1959 yılında kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)

AİHM, Sözleşme’de kabul edilen yükümlülüklerle uygunluğu denetlemek için kurulmuştur. Komisyon ve Divandan oluşan ikili yargılama yöntemi 1 Kasım 1998 tarihinde kaldırılıp tek aşamalı yargılama yöntemine geçilmiştir. Mahkeme, Sözleşme’nin yorumu ve uygulanmasına dair tüm konularda ve yargı yetkisinin olup olmadığı hakkındaki uyuşmazlıklarda görevli ve yetkili kılınmıştır. Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına, davada taraf olan üye devlet uyma yükümlülüğü altındadır. Mahkemeye bireyler başvurduğu gibi, üye devletler de birbirleri aleyhine başvurabilmektedir. Mahkeme kararları bütün taraf ülkeler için bağlayıcıdır. Türkiye AİHM’ye bireysel başvuru hakkını 1987 yılında tanımıştır. Mahkemeye bireysel başvurunun ön şartı, tüm etkili yönetsel ve yargısal başvuru yollarının tüketilmiş olması gereğidir. Başvuru, iç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren altı ay içinde yapılmalıdır. Mahkeme kararları kesin ve ilgili devletler için bağlayıcıdır. İlgili devlet davacıya tazminat ödemekle de yükümlü kılınabilir. Mahkeme kararları uyarınca yeni insan hakkı ihlallerinin önlenmesi amacıyla, ilgili devletlerin önlemler alıp almadığını denetleme yetkisi Bakanlar Komitesine aittir.

Türkiye
AİHM’ye
bireysel
başvuru
hakkını 1987
yılında
tanımıştır.

Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı, AİHS’yi sosyal ve ekonomik hakların korunması açısından tamamlayıcı bir belge niteliğindedir. Çalışma hakkı, mesleğe yöneltme, sağlığın korunması, örgütlenme hakkı, adil çalışma koşulları ve ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, kadınların korunması, gençlerin ve çocukların korunması vb. hakkı güvence altına almaktadır. Şart, kadınların eşitliği ilkesini güçlendiren düzenlemeler getirmektedir. Bu, uygulanması uluslararası denetime tabi olan bir belgedir.

İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Davranış ya da Cezanın Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi

Sözleşme, işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı davranışa maruz kalabilecek mahkûmlar ve gözaltına alınanlar için ek bir koruma sağlamaktadır. İnceleme yapmak üzere oluşturulmuş bir komite, kolluk güçlerinin gözaltında bulundurduğu kişileri hapisane, karakol, hastane gibi yerlerde ziyaret etmek ve insan haklarına aykırılık varsa bunu tespit ve rapor etmekle yetkilidir.

Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi

Bu Sözleşme, ulusal azınlıkların haklarını koruyan ve yasal bağlayıcılığı olan çok taraflı ilk belgedir. Sözleşme'nin uygulanması ulusal kurumlar ve politikalar yoluyla yerine getirilmektedir. Ulusal azınlıklara yasa önünde eşitlik, gelenek, kültür, dil, din ve kimliklerini koruma ve geliştirmek için uygun koşulların sağlanması gibi ilkeler benimsenmiştir. Bakanlar Komitesi Sözleşme'nin uygulanmasını değerlendirme yetkisine sahiptir.

İnsan haklarının bölgesel sözleşmeler yoluyla korunması çabası, Avrupa ülkeleriyle sınırlı kalmamıştır. 1969'da imzalanan ve 1978'de yürürlüğe giren Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile 1981'de kabul edilip 1986'da yürürlüğe giren Afrika Halk ve İnsan Hakları Sözleşmesi bu yönde atılan iki önemli adımdır.

İNSAN HAKLARININ TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMESİ VE TEMEL BELGELER

Ülkemizde insan hakları anlayışına 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı gibi belgelerde rastlandığını görmekteyiz. Fakat bu belgelerde, Batı'daki devletin geçirdiği değişimlerle ilerleyen insan hakları anlayışı ve birey-devlet ilişkisinden söz edilemez. Bu dönemde insan haklarıyla sınırlı devlet anlayışı değil, ilahî, mutlak ve sınırsız bir iktidar anlayışı mevcuttur. Aslında 1839 Tanzimat Fermanı'nda bazı kişisel haklar vardır, ama insan haklarının temel nitelikleri olan dokunulmazlık, devredilmezlik ve vazgeçilemezlik ilkeleri yer almamaktadır. Hakları güvence altına alan dinî yaptırımlardır, hukuki değil.

Hakları
güvence
altına alan
dinî
yaptırımlardır,
hukuki değil.

Islahat Fermanının insan hakları bağlamında getirdiği iki önemli düzenleme Müslüman ve Hristiyan uyruklar arasında eşitliğin getirilmesi ve eziyet ya da işkence türünden cezaların yasaklanmasıdır. Ferman'da evrensel insan hakları anlayışı mevcut değildir. 1876 Anayasa'sı ve 1909 değişikliğinde padişahın, iktidarı meclis ile paylaştığı görülmektedir. Meşruti iktidarın söz konusu olduğu bu dönemde yönetilenlere bazı kişisel haklar tanınmakta ve bu haklar anayasallaşmaktadır. Bu hakların kullanılmasını, korunmasını sağlayacak hukuksal düzenlemeler hâlâ mevcut değildir.

Kurtuluş Savaşı sırasındaki kuruluş yıllarının devlet yapısını belirleyen 1921 Anayasa'sı çok kısa bir belgedir. Bu Anayasa 23+1 ek madde olmak üzere 24 maddeden oluşur. Anayasaların geleneksel bölümlerinin

den yalnızca birini, devletin temel kuruluşunu gösterir. Hak ve özgürlükler bölümü, ön sözü, değiştirilme yöntemini gösteren hükümleri yoktur. Yani bu anayasa acil gereksinimleri karşılamak için geçici olarak hazırlanmış bir belge gibidir. 1921 Anayasa'sı olağanüstü şartlarda oluşturulmuş bir anayasa olduğundan ayrıntılı hükümlere yer verilmemiştir. 1921 Anayasa'sı, yerini 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen 1924 Anayasa'sına bırakmıştır.

1924 Anayasa'sında anayasanın üstünlüğü ilkesi vurgulanmış ve egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu, Türk milletini ancak TBMM'nin temsil ettiği ve millet adına egemenlik hakkını yalnız onun kullanacağı belirtilmiştir. Doğal hukuk anlayışının izlerini taşıyan bu Anayasa'da birinci kuşak haklar yer almaktadır. Ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklere

Türk milletini
ancak
TBMM'nin
temsil ettiği ve
millet adına
egemenlik
hakkını yalnız
onun
kullanacağı
belirtilmiştir.

yer verilmemiştir. Yasa önünde eşitlik, kişi ve konut dokunulmazlığı, vicdan düşünce, basın ve yayım, seyahat, çalışma ve mülk edinme, dernek kurma, toplantı hak ve özgürlüğü Anayasa'da yer verilen hak ve özgürlüklerdir. İşkencenin yasaklandığı 1924 Anayasa'sında genel olarak bir yargı güvencesinin bulunduğu göze çarpmaktadır.

Hak ve özgürlüklerin hem sayısal olarak fazlaştığı hem ayrıntılı bir şekilde güvene kavuşturulduğu yazılı belge 1961 Anayasa'sıdır. Bu Anayasa ile sosyal devlet ilkesi benimsenmiş ve bu ilkenin gerekleri yerine getirilmiştir. Bu Anayasa "insan haklarına dayalı devlet" ilkesini benimseyerek devlet-vatandaş ilişkisinde çağdaş bir yaklaşım sergilemiştir. 1961

Anayasa'sı temel hak ve özgürlükler alanında kapsamlı ve demokratik bir düzenleme yapmıştır. 1924 Anayasa'sında yalnızca sayılmakla yetinilen bu hakların kapsamı genişletilmiş, kullanılmasıyla sınırlandırılması ve durdurulması konularına ilişkin geniş bir çalışma yapmıştır (Dikici 2001). Buna göre temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanun ile ve hakkın özüne dokunulmadan gerçekleştirilecektir.

1961 Anayasa'sı insan haklarından ilk kez geniş bir bölümünü "temel haklar ve ödevler" başlığı altında toplayarak güvence altına almıştır. Bu düzenleme ile birinci ve kuşak insan haklarının geniş bir bölümü yazılı hukukta yer almış ve anayasal güvenceye bağlanmıştır. Çalışma ve dinlenme, adaletli ücret, sendika, toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt hakkı, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hakkı gibi başlıca sosyal haklar güvence altına alınmıştır. Bu Anayasa'nın bir özelliği de insan haklarının bütün-

lûğü ve bölünmezliği ilkesini benimsemiş olmasıdır. 1961 Anayasa'sının getirdiği bu özgürlükçü yapı 1971 yılındaki değişikliklerle sekteye uğramıştır.

Şu anda yürürlükte bulunan 1982 Anayasa'sı 18 Kasım 1982 tarihinde 2709 sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. Bu Anayasa'da 61 Anayasa'sındaki insan haklarına dayalı devlet ilkesinin yerini insan haklarına saygılı devlet ilkesi almıştır. Temel insan haklarında bir değişiklik olmamış, hatta bu liste yeni haklara (sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı gibi) anayasal nitelik tanınarak genişletilmiştir. Fakat bu Anayasa aynı zamanda evrensellik ilkesini ve özgürlüğün kural sınırlamanın istisna olması anlayışını terk etmiştir. Bu Anayasa hak ve ödev dengesi açısından ele alındığında da dengeyi ödevler lehine bozmuştur. 82 Anayasa'sı ilk hâliyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve mahkeme içtihatlarına göre çok sorunlu ve otoriter kalmıştır. 2001 yılında Anayasa'nın 34 maddesinde yapılan değişikliğin yaklaşık üçte ikisi insan haklarıyla ilgilidir.

SONUÇ

Demokrasi ve insan haklarını birbirleriyle ilişkileri bağlamında ele aldığımızda, insan onurunun korunması, insan bilincinin yerleştirilmesi anlamına indirgenebilecek bir uğraştan söz etmekteyiz. İnsan haklarının kaynağı demokrasi ve hukuk devletidir. Çünkü demokrasilerde yurttaş-bireylerin açık ve korkusuz bir biçimde kendi siyasal partilerini, derneklerini, vakıflarını vb. organizasyonlarını kurarak siyasal karar alma süreçlerine katılma hakları vardır.

İnsan hakları denince akla önce Batı gelmekte ve bu Batı'nın insanlığa hediye ettiği bir lütuf olarak görülmektedir. İnsan hakları öncelikle Batı'da gündeme yerleşmiş ise de Batı'nın bu konuda çifte standardı da malumdur. Amerika, zencileri hâlâ sindirememiştir. Bosna ve Kosova'da yaşananlara karşı Amerika'nın takındığı tavır ve İsrail'in Filistin'e yaptıkları karşısındaki suskunluğu bunun tipik örnekleridir. Dolayısıyla insan hakları konusunu Avrupa Birliğine üyelik dayatması ya da Batı öyle istediği için değil kendi insanımıza değer verişimizin bir sonucu olarak ve asırlara dayanan kültürümüzün ileri bir adımı olarak ele almalıyız.

İnsan hakları sorununun mutlak anlamda ele alınması ve siyasal su-iistimal konusu olmaması gerekir; çünkü insan hakları kavramı mutlak, ideolojik tasniflerin üstündedir. Duverger'in "Hukukun bittiği yerde kuvvetin ve kuvvetlinin hukuku başlar. Kuvvetlinin hukukunun olduğu yerde de hak ve özgürlüklerden bahsetmek mümkün değildir." (2001, s. 115) sözü sorunun özünü teşkil etmektedir.

Bir ülkede demokrasi ve insan hakları için yasaları değiştirmek, hak ve özgürlükleri anayasal ve yasal güvencelere kavuşturmak önemlidir. Ancak, bu tek başına yeterli değildir. Bir yandan yasal değişiklikler yapı-

İrken diğer yandan, başta yasa uygulayıcıları olmak üzere ülke insanlarının hak ve özgürlükleri kullanabilir, savunabilir düzeye getirilmeleri yani zihinsel bir dönüşüm sağlamak gerekmektedir. Bunun için de bir farkındalık yaratmak ve insan hakları kültürü oluşturmak gerekmektedir. Hak ve özgürlükler ancak kullanıldıklarında anlamlıdır. Hak ve özgürlükler onları insan onuruna yakışır biçimde kullanabilecek bireyler elinde gelişir. Ters durumda hak ve özgürlükler, onları kullanma yeterliliğine sahip olmayan insanlar tarafından hak ve özgürlükleri yok etmek amacıyla da kullanılabilir.

İnsan hakları yasalarının uygulayıcısı olan yargıçlarımız, bugüne kadar, istisnalar dışında insan hakları alanında, uluslararası sözleşmeleri ve uluslararası hukuku göz önüne alan içtihat geliştirme yoluna gitmemişlerdir. Bu eksikliğin değişik nedenleri vardır; yargıçların meslek içi eğitim (yabancı dil bilgisi, eğitimin ilk başından başlayarak uluslararası hukuka yatkınlık) eksikliği, psikolojik olarak uluslararası hukuku uygulamaya hazır olmamaları ya da bundan kaçınmaları, bu nedenler arasında yer almaktadır.

Devlet-birey ilişkisi ekseninde tanımlanan insan hakları anlayışı sürekli bir evrim geçirmektedir. Bu bağlamda devlet, işlevlerini yerine getirirken “sivil toplum kuruluşları” adı verilen toplumsal grup ve örgütleri hesaba katmak durumundadır. Bu örgütlerin temel işlevleri, devletin insan hakları politika ve uygulamalarını izlemek, etkilemek, insan hakları ihlallerini saptamak, belgelemek ve yetkilileri harekete geçirmektir. Kısaca, hem insan hakları ihlallerinin önlenmesi hem insan haklarının daha ileri aşamalara taşınması konusunda bir baskı unsuru oluşturmaktır. Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Helsinki İzleme Komitesi bu örgütlerin en fazla bilinenleri ve etkili olanlarıdır.

Son söz olarak Türkiye’de demokrasinin odak noktası olan insan hakları konusundaki sorunu gerek iç hukuk düzenlemeleri gerekse uluslararası hukuk düzenlemeleri anlamındaki bir eksiklikten değil, bu kuralların uygulanma biçimindeki tutarsızlık ve keyfilikten kaynaklandığı söylenebilir. ■

KAYNAKÇA

- DİKİCİ, M. F. *Anayasa Hukuku İdare Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002.
- DUVARGER, Maurice, *Siyaset Sosyolojisi*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2001.
- HASDEMİR, Tuğba, Harsak, *Aday Memurların Temel Eğitim Ders Notları*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2007.
- TOURAİNE, Alain, “What Does Democracy Mean Today?”, *International Social Science Journal*, Volume 128, May 1991, pp. 259-268.
- YEŞİL, Rüştü, *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, görev yaptığı kurumu tam ve açık olarak belirtmeli; ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde olmalı veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1- Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2- **Başlık:** İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto (bold) koyu yazılmalıdır.

3- **Yazar adı ve adresi:** Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanılmalıdır: araştırmacı, yazar vb.

4- **Ana metin:** Yazılar, Times New Roman tipi ile 11 punto büyüklüğünde ve bir satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5- Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmemelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir.)

6- Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir: (<http://www.Guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7- **Kaynakça:** Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir. Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

İki Yararlı Kitap:

KIRAN, Zeynel ve KIRAN Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yararlı Kitap:

KORKMAZ, Zeynel vd. (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Yargı Yayınları.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Birden Çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors. Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- Title: The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- The name and the title of the author should be written under the title with *. This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher , author etc

4- Main text: The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within “. The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010).The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009). The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year : (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page . The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date : (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References : All the sources used in the study should be given in the “References” section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority . Following are the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER. Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”. **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author :

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul:Damla Yayınevi.

Book with two authors :

KIRAN. Zeynel ve KIRAN Ezgiler (2001). **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınları.

Book with multiple authors:

KORKMAZ, Zeynel et.al. (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Yargı Yayınları.

Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.